

фото люб'язно надано автором

Василь Шкляр — один із найтитулованіших та найулюбленіших письменників країни, «батько українського бестселера», автор знаменитого роману «Чорний Ворон», який приніс йому широку славу та найпрестижніші літературні нагороди. Саме за цю книжку 2011 року авторові було присуджено Шевченківську премію, однак Василь Шкляр, уперше в історії цієї державної нагороди, не прийняв її на знак протесту проти антиукраїнської гуманітарної політики тодішньої влади. Твори Золотого письменника України перекладено багатьма мовами світу, зокрема англійською, португальською, болгарською, вірменською, шведською, словацькою та ін.

Трощею в тім краю, де відбулася ця драма, називають очерет. Саме в очеретах над річкою Стрипою червонопогонники оточили жменьку підпільників, не лишаючи їм жодного шансу. Але Бог не без милості, козак не без долі. Мій герой виходить із пастки, перемагаючи саму смерть. І тоді розумієш, що троща — це, крім усього, катастрофа, бійня, яка трощить людські долі й життя. Однак якщо ти здатний гідно відповісти найжорстокішим викликам долі, то вийдеш переможцем навіть із пекла.

Василь Шкляр

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-3720-9

9 786171 237209

ВАСИЛЬ

ШКЛЯР

ТРОЩА

ВАСИЛЬ ШКЛЯР ТРОЩА

*Зраду можна зрозуміти,
але не можна виправдати*

ВАСИЛЬ
ЩЕДРАЯ

ВАСИЛЬ
ЩЕДРИЙ
ТРОЩА

Роман

ХАРКІВ КЛУБ
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)
Ш66

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайн обкладинки
CreaLab
Creative Laboratory

ISBN 978-617-12-3720-9

- © Шкляр В. М., 2017
- © Книжковий клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля», ви-
дання українською мо-
вою, 2017
- © Книжковий клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля», ху-
дожне оформлення, 2017

Частина перша

ЗРАДА

I

Блискавка з чистого неба мене б так не вразила, як та могила, що її я побачив одного похмурого дня на міському цвинтарі. Не знаю, що занесло мене знічев'я в те невеселе місце, мабуть, саме Провидіння, хоч, кажуть, є така прикмета в людині — іноді вона безпричинно заходить на цвинтар. Якийсь потаємний інстинкт чи що воно, Бог його знає, а от часом тягне тебе пройтися біля чужих могил. Походиш, порозглядаєшся, а потім сядеш у тиші, подумаєш.

Хоч, сказати по правді, мене пригнічують тутешні міські кладовища, куди замість церковних дзвонів долинають дзвінки трамваїв. Тут навіть дерев'яного хреста не побачиш — натомість стоять бетонні, сірі, як хідники, надгробки з напівстертими написами, подекуди стримлять фарбовані бляшані обеліски з п'ятикутними зірками на маківках, а як десь і побачиш хреста, то хіба з металевих труб, і мені здається, що крізь ті труби вітер дістає аж до небіжчика. Я вже не кажу про забуті могили, зарослі бур'янами, захаращені злинялими штучними квітами та брухтом з'єдених іржею огорож.

Ні, не хотів би я тут лежати. Посидіти — інша річ.

Зручне місце я знайшов на ближній до в'їзної брами алеї, де й пам'ятники були добротніші — таки з каменю, не з бетону, і лави міцніші, не трухлі. Сів я на

таку лавицю, ще не облущену від зеленої фарби, замислився, як і личить статечному чоловікові, а погляд мимоволі ковзнув по написах — у якому ж товаристві я оце примостився? Ну, компанія звична як для цього некрополя: скворцов-молодцов, лісіцин-куніцин... І раптом на чорному вітрилі габро я прочитав:

Тимчак Михайло Степанович
1924—1972

Мене обдало гарячим вітром. Що за чортівня? Точнісінько так звали мого друга, який загинув далеко від цього міста 1947-го. Кожен із нас, певна річ, може мати не одного повного тезку, але тут збігався ще й рік народження — 1924-й.

Я підійшов упритул до пам'ятника, де на чорному габро кріпився портрет небіжчика. У грудях мені замлоло. Це був невиразний, розмитий фотовідбиток на порцеляновому овалі, але я відразу впізнав Михайла. На знімку він був набагато старший, і, якби не напис, я б не звернув на нього уваги. Але тепер у мене не залишилося жодного сумніву: він.

Я сторожко роззирнувся. Здавалося, що за мною хтось стежить. Це не була параноя, після повернення з таборів я часто помічав за собою «хвостів», яких лагідно називав хлопцями в чорних плащах. Але цього разу я присоромив себе за надмірну обачність, хоч мою тривогу можна було зрозуміти. Важко передати, що коїлося в моїй душі. Я ще довго вдивлявся в той знімок, ніби хотів перекопати себе, що це якась безглузда помилка, святотатська бутафорія, влаштована спеціально для мене.

На порцеляновому відбитку Михайло був у військовому френчі, на плечах — офіцерські погони, на грудях — пляма якогось ордену, чи то Червоної Зірки, чи, може, Бойового Червоного Прапора. Взагалі-то на пам'ятниках із габро портрети здебільш карбують, а тут ні. Порцеляновий овал не дуже пасував до чорного каменю, і я здогадався, що його приладнали пізніше, коли пам'ятник уже стояв на могилі.

Пішов із життя мій... товариш, якщо виходити з дати смерті, два роки тому, тобто у сорокавосьмирічному віці. Господи, що це?

Кров шуміла у скронях. Не пам'ятаю вже, як я вийшов із того кладовища. Пригадую тільки, що мою увагу привернули айстри, які стояли на могилі у надщербленій скляній вазі. Квіти були ще свіжі.

2

Нас оточили близько восьмої ранку. Ще вчора провідник Корнило сказав, що ми тут, в очеретах, облаштувалися як на курорті, а наступного дня розпочалася облава. Так, ми згодні були, що у плавнях над Стрипою велося нам куди ліпше, ніж у криївках чи навіть у лісі, адже тут можна було не лише відігрітись на сонечку, але й викупатися, коли душа забажає. Дзідзьо навіть ухитрявся посидіти з вудкою та потрусити верші. Тож попри те, що торік нас тут накрила була авіація (Чепігу вбило, трьох поранило відламками бомби), ми й цього року, щойно піднявся молодий очерет, уже в червні перебралися на «курорт». Зручнішого місця в нашому терені годі було шукати.

Якраз тут, над Стрипою, під нашим віданням був важливий пункт зв'язку, через який ось і тепер переходив далі на захід крайовий референт СБ¹ Корнило. Я знав, що він ішов по зв'язках не далеко й не близько, а саме в Бережанську округу. До нас провідник Корнило прибув лише з одним охоронцем Пластуном, і їх обох перевіз човном до нашого табору друг Стодоля, який відповідав за наш пункт зв'язку. Раніше Стодоля теж був референтом СБ, але

¹ СБ — служба безпеки ОУН.

якраз під час отого торішнього бомбування з літаків він дістав поранення і після того, як видужав, його настановили на зв'язок.

Провідникові Корнилу в нас відразу сподобалося.

— Еге, хлопці, — сказав він. — Та ви ж тут як на курорті!

Стодоля помітно напружився.

— На курорті чи ні, а відколи я тут, жоден щур не прошмигнув понад Стрипою, — не без гонору мовив він.

Стодоля найжачився, бо вловив у словах провідника натяк на те, що ми тут відлежуємося. Він, як зрозумів, давно готувався до цієї розмови.

— Та знаю, знаю, — сказав провідник Корнило. — Я кажу тільки про місце квартирування. Перша кляса!

Справді, щодо місця постою нам гріх було скаржитися. Перед очима тихо несла свої води Стрипа, яка тут розгалужувалася на два рукави, а довкола, куди не кинь оком, зеленіли зарості молодого очерету, стояли стіни старої сухої тростини, і, мабуть, тому це місце у ближніх селах називали трощею. Але нас найбільше тішили в тих очеретах суцільні багна і трясовини, через які більшовики не сунули сюди носа, обминали трощу навіть тоді, коли товклися в сусідніх селах.

На правому березі лежало село Ішків із прилеглим до нього мішаним лісом, на лівому — Багатківці з хуторами, а туди далі вгору за течією гніздилося ще більше село Купчинці. Ось у цьому трикутнику й розкинулася наша троща на цілі гони.

Улітку вона таки скидалася на рай Божий, де цілий день замість ангелів співали пташки, крумкали дикі качки, плюскалась риба, кулики переривчастими

голосочками хвалили своє болото: кі-кі, кав-кав, і тільки пізніми вечорами налітали рої ненажерливих комарів-кровопивць, яких у раю, мабуть, немає.

Проте до вечора ще тільки йшлося, і провідник Корнило, трохи розглянувшись по нашому табору, запитав:

— То що, з дороги можна скупатися?

— Треба, — відповів Стодоля і кивнув Сіркові, аби той приніс мило й рушник.

Теплий вітерець, який цілий день гнав річкою лагідну хвилю, якось ураз принишк, і перед нами за-світилося тихе плесо. Аж тут при березі пролунав такий гучний сплеск, наче хто вдарив праником по воді. Там скинулася велика, вигнута колесом темно-зелена рибина.

— А то що за чудовисько? — вражено спитав провідник Корнило, дивлячись, як на воді розходяться широкі пружинисті кола.

— Шука гуляє, — сказав Стодоля.

— А я вже подумав, що крокодил. У такій шалині може завестися що завгодно.

Прикрий натяк знов забринів у словах есбіста, але, сказати по правді, він мені подобався. На його худій цибатій поставі форма совіцького офіцера без погонів сиділа як влита. До неї пасував акуратний німецький «емпій»¹, що звисав із плеча дулом долів. Дві гранати-репанки на паску свідчили про повне бойове поготівля. Віку він був за тридцятку, хоча з вигляду ми всі видавалися старшими — тривалі бої на два фронти, потім збройне підпілля, сидіння в криївках, відтак безвихідь становища, яке гнітило дедалі

¹ «Емпій» — німецький автомат MP.

більше, — усе це накладало свою похмуру печать. Що не кажи, а йшов уже сорок сьомий рік, і коло фатально звужувалося.

Сірко приніс рушника й коричневий, ще не початий брусок мила, який, здається, теж зацікавив провідника. Він зважив його на долоні, колупнув нігтем великого пальця, понюхав, наче хотів переконатися, що в його руці таки мило, а не брусок пресованого тротилу. Але я його розумів: для досвідченого есбіста іноді нікчемна дрібниця важить більше, ніж протокол допиту. Щось мені підказувало, що крайовий референт СБ, переходячи на Бережанщину, мав спеціальний інтерес і до нашого пункту зв'язку. Тому над Стрипою мав затриматися ще на два дні.

Тонкий, довгоногий, схожий на розважливого бусла, він відійшов купатися чимдалі від нас, видно, не хотів мочити підштаники. Лише охоронець Пластун рушив за ним услід, однак зупинився на березі. Лізти у воду вслід за командиром йому не годилося — кожному своя черга.

Разом із прийшлими тепер нас було тринадцятеро, і це той випадок, коли треба назвати всіх. Окрім провідника Корнила та Пластуна, з наших були Стодоля, Сірко, Голий, Місько, Шпак, Сокіл, Лоза, я, а також Гак, Сум і Дзідзьо. Ці троє останніх перед вечором відійшли на інше місце квартирування, бо провідник Корнило сказав, що нас зібралася завелика гурма. Оскільки Гак, Сум і Дзідзьо були з одного куца, то вони разом від'їхали човном на Ішків, де мали свою криївку, а я вже за вечерею раптом подумав, що крайовий провідник Безпеки, мабуть, забобонний. Він побоявся числа тринадцять, бо яка ж це гурма

для троці? Де десятеро, там і троє не зайві, але тоді в нас вийшла б мовби тайна вечера.

Ще дужче мене здивувало те, що есбіст тут якраз нехтував безпекою. Провідник такого рівня не мусив би відпускати нікого з місця своєї ночівлі. Ще було б зрозуміло, якби він вислав варту чи стежу, але отак просто — «завелика гурма», — це, як на мене, було легковажно.

Ми вечеряли біля куреня, вкритого очеретом, частували провідника «чим хата багата» (трохи вудженіни, сало, яйця, зелена цибуля), і Стодоля навіть запропонував гостеві скуштувати бромбасу.

— Що то є? — спитав провідник Корнило.

— Настоянка така, — відповів Стодоля. — Зі смо-
родини.

— Ні, — сказав він. — Я дотримуюся відомих вам правил¹.

— А провідник Буревій вишнівки може собі до-
зволити.

— Не знаю. То його справа.

— Але ж і головний провід зняв із нас «сухе пра-
вило», — сказав Стодоля. — Ще років три тому.

— Були люті зими, — пояснив провідник Корни-
ло. — Коли в морози перейдеш річку чи переспиш на
снігу, тоді спирт рятує. А більше ніяк.

— Люті зими... — хмикнув Стодоля. — А нині ска-
жені часи. Самі знаєте, як нам тепер.

— Як? — провідник Корнило щиглем розбив сире
яйце, присипав зверху пучкою солі. — Ви ж казали,
що все добре. Жоден щур не прошмигнув...

¹ Ідеться про правник українських націоналістів, який забороняв їм вживати алкоголь.

— Бо й ні. Ось і недавно порішили одного без суду і слідства.

— Розстріляли? — чомусь здивувався провідник Корнило.

— У нас що, зайві набої? Каменюку на шию — і в Стрипу. Щоб ні сліду, ні знаку. Так мене ще на вишкoлі вчили.

Стодоля значущо подивився гостеві в очі, як колишній есбіст есбістові.

— Без суду і слідства, кажете? — перепитав провідник Корнило, повільно пережовуючи вудженину разом із пір'ям молодої цибулі. — Ні, так не годиться. Коли спірвеш агента, треба переводити слідство й протоколювати.

— Допитати треба, — сказав Стодоля. — А псувати на них папір у мене немає часу. Мого тата застрілили, хату і всю господарку спалили без будь-якого слідства. Знаєте, хто застрілив мого тата?

— Чув.

— Сам секретар райкому партії Халявка.

— Чув, — повторив провідник Корнило. — Потім того Халявку навіть більшовики судили за таке самоправство.

— Судили? — знов хмикнув Стодоля. — Та вони його просто прибрали відси, щоб я не пімстив... Ну, ще будем видіти.

Десь на багнах озвалася найстарша жаба, а потім дружно заграла вся їхня оркестра. Жаби ще дужче за куликів хвалять своє болото.

— А ви кажете, правило, — зітхнув Стодоля. — Тут часом як не вип'єш, то серце лусне. Провідник Буревій теж мені докоряв. Навіть погрожував.

— Він казав і мені, — кивнув есбіст.

— Казав? Що саме?

— Що деякі зв'язківці на Стрипі розпустилися вкрай. Плямують Організацію¹. Ходять по селах без всякої конспірації, пиячать.

— Ну, то перебільшення, — сказав Стодоля. — Зараз по селах не дуже походиш. Люди застрашені. Буває, кусника хліба не випросиш, не те що горівки. Часом і до хати не пустять.

Він сам собі усміхнувся, ніби щось пригадавши, і подивився на Сірка.

— Розкажи, друже Сірку, як тебе пригріла вночі одна чемна газдинька.

Наш друг, який перебрав собі псевдо від запорозького кошового, був, однак, більше схожий на розумного пса, ніж на славетного отамана. Він мав дуже розумні, сумирні руді очі, мовби позичені таки в сірка, і завжди дивився на тебе якось віддано і довірливо. Ось і тепер Сірко подивився на Стодолю своїми розумними очима щиро й довірливо, але з легким подивом. Мовляв, а хто ще цього не чув?

— Розкажи, розкажи, — підохотили його Місько і Шпак.

— Та то давно було, ще навесні, — огинався Сірко.

Лише помітивши, що провідник Корнило також дивиться на нього з цікавістю, Сірко погодився.

— Я ж кажу, діло було ще в березні, сніг лежав і мело так, як в оті дні, що їх березень позичив у лютого...

Хлопці змовницьки перезирнулися. Сірко завжди починав оповідати свою притичину саме з тих днів, які начебто березень позичив у лютого.

¹ Тобто ОУН.

— Цей-во, я ж кажу, — довірливо провадив далі наш друг Сірко. — Холод стояв псячий, а мене ніч застала біля одного села, коли йшов на зв'язок. Я змерз, як цуцик. Дай, думаю, попрошуся в якусь хату, переночую чи ні, а хоч сі зігрію троха, бо тут мені ропавка й цицьки дасть.

Місько зі Шпаком знов презирнулися, бо Сірко ту цицьку теж ніколи не минав, наче їй мала дати перемерзлому партизанові не ропавка, а поштива вдовагаздинька.

— Підійшов я до їдної хати від поля, — розповідав Сірко, — і так, знаєте, тихонько постукав у вікно, ніби прийшов свій до свого.

— Свій до свого по своє, — весело докинув Сокіл.

— Не перебивай! — блимнув на нього рудими розумними очима Сірко, не задоволений тим, що Сокіл влазить у його приватну історію. — Цей-во, я ж кажу, тихонько постукав, чемно так, що до вікна й на правду підійшла газдинька. Хто там? — питає. Ну, я так і так, змерз кажу, як сірко, пустіть погрітися хоч під лаву. Ні, каже вона, йди собі далі з Богом, зараз вас багато тут таких вештається. — Сірко перевів подих, пояснив: — Тоді й справді чимало чужого люду напливло зі сходу. Там же голод почався, то вони сюди хто як міг. Хліба просили, милостиню, а були й такі, що обкрадали...

— Були, були! — підтакнули Місько і Шпак.

— Ну, я й кажу молодичці, що свій, мовляв, не бійтеся... Вона відійшла од вікна, чую, начебто в сніи рипнули двері, зараз відчинить, то і я мерщій до дверей. А клята газдинька, знаєте, що учверила? Вилізла, капосна, із сіней по драбині на стрих¹, вхопила бляшану

¹ Стрих — горище.

затулку від печі, макогона і ну вибивати марша. Видно, серед сусідів був такий умовлений знак, що, як прийдуть до когось злодії, то він мусить ось так тарабанити на склик. Бо не встиг я й оком кліпнути, як на подвір'я повалили розлючені господарі — з рогачами, косами, рискалями, а хто й з рушницею.

— Ого! — поспівчував Сіркові провідник Корнило. — Знайшли винного.

— Та вони забили б мене, як пса, — Сірко щиро подивився провідникові в очі. — Врятувало те, що побачили в мене «папашку»¹. Враз усі зупинилися, скумекали, хто перед ними.

— І що?

— А що? Я розвернувся і мовчки потяг до лісу.

— Як? — здивувався Пластун. — І ніхто не покликав вас до хати зігрітися?

Сірко подивився на нього, як на дівка.

— А якби й покликав, то як я міг до нього піти? Мене виділо стільки людей.

— Воно так, — погодився Пластун. — Але ваша справа відмовитись, а їхня запросити. Хіба ні? Мова ж не про вас, а про тих газдів, що сі покурвлювали.

Пластун надпив із горнятка молока, лишивши над верхньою губою білі «вуса». Йому не було ще й двадцяти.

— От видите, друже провідник, — мовив Стодоля. — А дехто каже, що мої люди ходять по селах без всякої конспірації, заглядають у чарку... Прикро мені це чути.

— Візьміть ті слова за попередження, — сказав Корнило. — У всьому треба знати міру.

¹ «Папашка» або «пепешка» — автомат ППШ.

Він випив ще одне яйце, покрутив у руках порожню шкаралупу, потім показав її Стодолі.

— Оце ваша мірка. Чи ви хочете бути схожим на шміраків¹?

Стодоля знітився, опустил голову. Хвиля в'юнкого чорного чуба спала йому на чоло. Але він тут-таки стріпнув чуприною і сказав аж занадто гостро:

— Я на тих шміраків СРСР з високого дерева!

— Що-що? — не второпав есбіст, а потім йому дійшло і він засміявся м'яким примирливим сміхом. — Брутально, але дотепно.

Поки ми вечеряли, я помітив, що провідник кинув на мене кілька пильних позирків. Врешті таки спитав:

— Чи то не вас я колись бачив у сотні «Холодноярці» з куреня Бондаренка?

— Було, — сказав я. — У вас, друже провідник, чіпка пам'ять на обличчя.

Ми згадали давніші події і курінного Бондаренка, котрий упав місяць тому, в перший день літа. А коли я був ще в сотні «Холодноярці», провідник Корнило приходив до нас на Зелені свята, і ми обоє запам'ятали слова, якими курінний закінчив святошну промову: «Працювати і славно вмерти». Його накрили більшовики тут недалеко — у криївці біля села Вівся разом із Рисем, Ліщиною, Вірою та Остапом. Усі вони пострілялися. Зізнаюся, що за командиром Бондаренком я заплакав, хоч тонкосльозим ніколи не був. Уже тоді можна було здогадатися, що між нами завівся внутрішник².

¹ Шміраки — покидьки. Так зневажливо називали енкаведистів.

² Внутрішник — зрадник із середовища підпільників, завербований агент.

Під акомпанемент жаб'ячої оркестри ми полягали спати на купинах очерету, але я ще чув, як провідник Корнило відвів Стодолю далі від куреня, і між ними відбулася гостра розмова. До мене долинула тільки одна розбірлива фраза есбіста про те, що провідник Буревій буде змушений діяти згідно з інструкцією Організації.

Рятуючись від комарів, я закутав голову маринаркою і поволі занурився в сон.

«Працювати і славно вмерти...»

А вранці пролунав алярм.

Плюскіт весел почув Стодоля, коли йшов до води умиватися. Він спершу подумав, що то приїхав хтось із наших (Дзідзьо обіцяв підвезти на сніданок смажених лінів), і визирнув з-за очерету.

— Шміраки! — хрипко скрикнув Стодоля.

До нашого острова пливло зо два десятки човнів, на яких сиділи більшовики.

3

Після цвинтаря я ще довго сновигав вечірнім містом, до якого вже трохи звик. Спершу воно здавалося мені зовсім сірим, може, тому, що прибився сюди пізньої осені, але навесні, коли все прокинулося й зазеленіло, зрозумів, що тут можна жити. Зрештою я сам обрав це місто для постійного проживання, коли після таборів мені заборонили повертатися в рідні краї. На схід, бандьора, на схід!

Я мав уже майже п'ятдесят, а в голові досі гуляла романтика, тому обрав собі це козацьке місто на Дніпрі, і гадки не маючи, що від козаччини тут не лишилося й сліду. Після двадцяти п'яти років неволі (бандерівський термін я відкалатав від дзвінка до дзвінка) цивільне життя взагалі видавалося мені примарним, я про нього майже нічого не знав. На перших порах мене дивувало тут усе: трамваї, гастрономи, неонові ліхтарі, скляні вітрини, метушня, велелюддя...

До того ж я потрапив у рогатку, в яку потрапляли всі, хто приїздив опановувати велике місто. Не маєш прописки — тебе не беруть на роботу, а якщо не маєш роботи — тебе не прописують. Та ще з таким послужним списком, як у мене. Певний час я навіть не мав де переночувати і влаштовував свій нічліг то на вокзалі, де мене швидко запам'ятала міліція, то в якихось закапелках старих будинків під сходами

чи на горищі, то у віддалених закутках парків — майже по-партизанському, на купі опалого листя, яке пахло осіннім лісом. Добре, що те листя згрібали на купі, але довго не вивозили, там спалося мені ліпше ніж де. А якось на світанку я прокинувся від того, що хтось мені дихав в обличчя. Розплющивши очі, побачив напрочуд симпатичну морду бездомного пса, який дивився на мене рудими очима віддано й довірливо.

— Сірко... — мимоволі вихопилося у мене.

Так я знайшов собі друга, з котрим час від часу тлумив свою самоту.

Ще добре, що ночами, аби не вмерти з голоду, можна було заробити якусь копійчину на розвантажуванні товарняків, але поденщина не давала надії на завтрашній день. Часом брав такий розпач, що хотілося розтрити першу-ліпшу вітрину, щоб повернутися в тюрму, де матимеш, чоловіче, нари і миску баланди на щодень.

Потім Бог таки послав лисиці кавалочок бринзи і я вичитав на стовпі в оголошенні, що хто зголоситься працювати в ЦРМП, тому надається гуртожиток і тимчасова прописка. Я уявлення не мав, що воно таке — ЦРМП (дошки оголошень рясніли такими калікуватими абрєвіатурами), але відразу побіг до телефонної будки і подзвонив за вказаним номером. Виявилось, що йдеться про цех ремонту металоплавильних печей, і вже через день я почав працювати на металургійному заводі чи, можна сказати, влаштувався чортом у пеклі. Коли зупиняли піч на ремонт, вона ще довго пашіла вогнем, а ми, грішники в захисних брезентових робах, залазили в гарячу пащу і розбивали перепалені цегляні стіни, щоб мерщій змурувати нові. Не кожен навіть здоровий чоловік

здатен працювати в геєні огненній, тому таким одча-
якам дозволяли міську прописку. Начальник цеху
Довбня заледве не ліг кістьми, але вибив мені, хто б
міг подумати, справжнісінький совіцький паспорт.
Тепер я міг дихнути вільніше, хоча і в цій тонкій кни-
жечці знайшлася сторінка, на якій мені поставили
чорну мітку судимості.

За такий привілей я мав ще не знати скільки товк-
тися в пеклі, але мусив з тим примиритися. Крім
усього, грів у гарячій пащі сподіванку, що, може, про
мене забудуть хлопці в чорних плащах, адже тепер
я належав до робітничого класу, котрий був гегемо-
ном усього світу.

У кімнаті гуртожитку зі мною жив ще один ре-
монтник печей із біблійним ім'ям Йосип, свідок Єго-
ви, котрий зазнав переслідувань і теж міг знайти ро-
боту лише в пеклі. Але це був ще той зануда. Він
цілими вечорами намагався переманити мене у свою
віру, а коли бачив, що я нуджуся від його пропові-
дей, хвалився, які то він теплі кальсони та черевики
на хутрі купить собі після того, як отримає зарплат-
ню, і я дивувався: чи ти, чоловіче, ще не нагрівся в ге-
єні, що мариш такими марнотами?

Добре, що на вихідні і свята свідок Єгови Йосип їз-
див до мами в Гуляйполе, і тоді я мав собі не куток,
а цілу кімнату. Хоч і далі любив тинятися містом у по-
шуках долі, підозрюючи, що та моя доленька зачепи-
лася десь отут ще в козацькому сімнадцятому сторіч-
чі та так і не добіжить, сірома, до мене. Соромно
зізнатися, але я часто ловив себе на тому, що почував-
юся парубком, котрого змусили грати роль літнього
чоловіка в якійсь незрозумілій для мене виставі. Чи,
може, то правда, що в'язням сумління і честі Господь

скидає з рахунку невільницькі роки? Поживемо — побачимо.

А того вечора після цвинтаря я не поспішав до гуртожитку і ще довго блукав середмістям з дивним чуттям, що якимось інакше поглядаю на перехожих, так ніби ось-ось маю вгледіти знайоме обличчя. Адже після того, як я натрапив на ту могилу, виходило так, що в цьому місті ще могли мешкати знайомі мені люди, принаймні відносно недавно тут жив один мій колишній товариш. Якщо його тут поховали, то, звісно, жив. А якщо жив, то, напевно, мав родину, жінку, дітей...

Та найбільше я думав про трощу. Воно вже ніби й забулося, пришерхло, навіть сни мені снилися частіше про зону, ніж про партизанку, але могила орденосця розворушила за давню рану. Я казав собі сотні разів і тепер ще був певен, що нам тоді треба було дати бій шміракам. Поки вони були на човнах, а ми на березі, то навіть у меншості могли їх не тільки пошарпати і завернути до втечі, але й потопити у Стрипі.

Стодоля тоді теж так сказав:

— Може, по них парнути?

Але провідник Корнило був іншої думки. На той час ми вже уникали боїв, щоб не стягнути репресій на села. До того ж була надія вийти із трощі живими. І провідник сказав, що мусимо звідси вицофуватися¹.

¹ Цофнутися — відійти, відступити.

4

—Тоді за мною! — дав команду Стодоля. Він першим кинувся до втечі, і це було слушно, бо Стодоля найкраще знав очерети. Він був із недалекого села Раковець, що лежало відразу за Ішковом у бік Золотників, і верховодив над Стрипою. Провідник Корнило не міг нами командувати, бо не знав терену.

Хапаючи на бігу наплічники та зброю, ми всі кинулися вслід за Стодолею. Бігли вервечкою, не розсіюючись, щоб не шурхнути в багно. Відразу за Стодолею гнався довгоногий, цибатий провідник Корнило, за ним його невідлучний охоронець Пластун, потім Місько, Голий, Сокіл, Лоза, Сірко, Шпак і я.

Мабуть, частина більшовиків висадилася раніше на острів, бо відразу, щойно ми сховалися в заростях очерету, навздогін нам застукотіли автомати. Кулі цвюхкали тільки горою і в очереті нас не діставали, хоча поміж автоматних черг я почув, як глухо зата-рабанив «дігтяр».

Ми на короткий час зупинилися, і провідник Корнило, переводячи дух, запитав у Стодолі, куди відходити далі, якщо доведеться розсіятися.

—До Ішківського лісу, — показав рукою Стодоля. — Нам ще доведеться перейти один рукав Стрипи, а там до лісу палицею кинути.

—Може, вам дати компас? — спитав Пластун.

Стодоля поблажливо подивився на охоронця.

— Він вам ще знадобиться.

Невдовзі ми добігли до рукава річки, який мусили переходити вбід. Хоч часу було замало, ми всі пороззувалися, бо з повними води чобітьми на тому березі далеко не забіжиш. І ось так зі зброєю, наплічниками і чобітьми над головою ми кинулися в річку. Добре, що тут у найглибшому місці вода діставала лише попід пахви. Але такий перехід нас затримав і, поки ми вийшли на берег, більшовики вже добігали до води тим слідом, який ми протоптали в очереті.

— Бандіти, здавайся! — репетували вони. — Ми вам гарантуємо життя!

— А ми вам не гарантуємо! — крикнув Сірко й випустив серію зі свого старенького «шмайсера», який був дзвінкіший за нового «папашку».

Ми побігли далі знов через очерети, які тяглися й тяглися в бік лісу; більшовики перестали стріляти, бо їм теж довелося брести через річку з піднятою над головою зброєю.

Бігти було важко. Мочар чавкотів під ногами, тванюка чвиркала на одяг, обличчя, межі очі, але ніхто не відставав. Кожен згаяний крок міг коштувати життя. Позаду знов глухо заторохтіли стріли, а горою кулі тьохкали тонко й заливисто.

Нарешті ми побачили темну смугу лісу, який починався метрів за двісті від очерету. Та ми ще не встигли вибігти на суше, як від лісу в наш бік вдарили кулемети. Там теж була засідка.

Ми цофнули назад і тут зрозуміли, що хоч-нехоч, а настав час розбігатися. Затиснуті ворогом з двох боків, мусили відходити очеретами через багна,

і відходити порізно, щоб не лишати по собі помітного сліду. Все ближче та ближче чулися крики:

— Бандьори, здавайтесь! Ви акружени!

— Розсіюємося і відходимо на полудне¹! — сказав Стодоля, витираючи рукавом забризкане тванню обличчя. — Якщо пощастить, зберемося...

Він міркував, яке б місце призначити для збірки, щоб воно було не загрожене і щоб його знали провідник Корнило з Пластуном.

Але тут зовсім близько почулося галайкання шміраків, і ми кинулися в напрямку Купчинців, розсипаючись розстрільною². Нас помітили, знову застукотіли автомати, СВТ³, і в очереті залускали розривні кулі. Тепер бігти було значно важче, бо з мочарів ми вийшли на глибокі багна, і ноги шурхали вже по коліна, а де й глибше.

Позаду прокотилося дурнувате «ура-а-а!».

Через хвилину ми вже не бачили одне одного і навіть не чули кроків через густу стрілянину, чвакання під ногами та постійне уракання. А потім на невеличкій прогалині між очеретом я побачив Пластуна. Він якось дивно присів, наче переломився в попереку, відтак перекинувся на бік і поволі став випростовувати ноги, але одна нога не розгиналася. Я підбіг до нього і побачив, що праве коліно у Пластуна розтросчене — через мокру холошу юшила кров.

Він дістав із кобури парабелюма.

— Друже Пластуне, не смій! — сказав я.

— Подбай за провідника, — попросив він. — Доже-ни його...

¹ На південь.

² Розстрільна — стрілецька шеренга.

³ СВТ — самозарядна гвинтівка Токарева.

Віг автора

Дякую тобі, читачу, за те, що ти прийняв цю книжку з відкритим серцем. Якщо тобі доведеться коли-небудь їхати з Тернополя в напрямку Бережан до нашої духовної вершини Зарваниці, то за Купчинцями, не доїжджаючи до Ішкова, по ліву руку тобі відкриється широчезна долина. То просторий берег Стрипи, в неозорості якого губиться й сама річка, вже не така повновода, як була колись. Саме тут і стояли густі очерети — троця, де відбулася драма, описана в цій книжці. Окинь оком той терен, мій друже, постій край дороги в мовчанні.

Уперше цей край мені показав Роман Коваль (рівненський), нинішній командир окремої тактичної групи «Волинь» Української Добровольчої Армії. Ми пройшли Соснів, звідки Роман родом, Раковець, Багатківці, Ішків, Купчинці. У Багатківцях свого часу Юрій Горліс-Горський працював над «Холодним Яром» (збереглася та хата священика), і я зрозумів, що це — знак: Холодний Яр не відпускає мене. А за кільканадцять кілометрів відси лежить село Ладичин, звідки походить один із героїв мого роману «Маруся» сотник Галицької Армії Осип Станімір. Коло замкнулося. Дякую тобі, мій друже Ковалю, за ближче знайомство зі Стрипою.

Хто, товариство, береться за тему бандерівського підпілля, тому важко обійтися без ґрунтовних праць Михайла Андрусяка, що стали мовби доповненням до багатотомного «Літопису Української Повстанської Армії», яке дає нам глибоке розуміння тих драматичних подій на документальному рівні. Мене особливо вразили протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині (46-й том Літопису), а найдужче — «Справа юди», до якої Михайло Андрусяк зробив вельми важливі завваги у своїй книзі «Брати просторів». Тому не випадково саме Михайло став моїм консультантом під час написання «Троці», то більше, що нас обох завжди надихав справдешний Герой України, сотенний УПА Мирослав Симчич (Кривоніс). Я дякую долі за те, що подарувала мені не просто близькі взаємини з Лицарем Української Честі Кривоносом, але щось значно більше і неминуще.

Хочу окремо вклонитися Ірині Паєвській, доньці одного з героїв цього роману — Юрія Паєвського (Жука), світла йому пам'ять. Пані Ірина передала авторові батьків архів, де виняткову цінність становлять диктофонні записи «допиту», який Юрій Паєвський, дочекавшись незалежності, таки влаштував зрадникові. Авжеж, ідеться про колишнього окружного провідника СБ Кліма, котрий здав юного Жучка, його маму Олександрю Паєвську (Орисию) та ще багатьох знаних підпільників.

Дякую моєму побратимові Івану Басюку, з яким ми останні два роки розмовляли галицьким діалектом з його місцевими особливостями та співали гаївок навіть по телефону. Сердечне СПАСИБІ воякам УПА Іванові Дждожуку, Василеві Кирилюку, Іванові

Буртику (США), ревним дослідникам історії рідного краю Богданові Сидораку, Романові Сколоздрі, Василеві Панькевичу, Іванові Нетреб'юку, письменникам Євгену Дудару та Олександрю Смику, Ярославу Джоджику, Русланові Кулику, Віктору Свищо... Не вмістити в короткому післяслові усіх, хто сприяв написанню «Троці», бо до цього списку мали б увійти тисячі й тисячі моїх читачів, які надихали мене до праці.

Насамкінець хочу нагадати, що в оунівському підпіллі, як і в лавах УПА, було багато людей з однаковими псевдонімами, тому прошу не переносити враження від персонажів роману на конкретних історичних осіб.

Зміст

<i>Частина перша. Зрада</i>	5
<i>Частина друга. Слідство</i>	125
<i>Частина третя. Вирок</i>	289

Літературно-художнє видання

ШКЛЯР Василь

Троця

Роман

В авторській редакції

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Н. Я. Радченко*

Підписано до друку 13.07.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Petersburg». Ум. друк. арк. 21,84.
Наклад 5000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61012, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
- у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@bookclub.ua

Запрошуємо до співпраці художників,

перекладачів, редакторів

e-mail: editor@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57

e-mail: trade@bookclub.ua

www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55

e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28

e-mail: odessa@bookclub.ua

Шкляр В.

Ш66 Троця : роман / Василь Шкляр. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 417 с.

ISBN 978-617-12-3720-9

Для нього, відчайдушного вояка УПА, війна вже минула, проте боротьба триває у негамовному серці. «Свої» і «чужі», дружба та розбрат, кохання і зрада, помилування й помста... Усе переплелось й відгукнулось болем, коли через багато років він натрапив на свіжу могилу давно загиблого побратима. Минуле накочується з новою силою, щоб він постав перед розгадкою таємниці, перш ніж розпочати нове життя. Доля всімається йому очима коханої жінки, але не приносить душевного спокою. Він — воїн, і ця битва — на все життя...

УДК 821.161.2

ББК 84(4Укр)

ШУКАЙТЕ В ПРОДАЖУ!

Ностальгія

Тінь сови

Ключ

Елементал

Кров кажана

Залишенець. Чорний ворон

Маруся

Чорне сонце